

Beata Foszczyńska

Wydawcy polskich edycji

Potopu Henryka Sienkiewicza do 2002 roku

Powieści Henryka Sienkiewicza cieszyły się ogromnym zainteresowaniem wśród czytelników. Jego niepowtarzalny styl, czytelny zarówno dla intelektualisty, jak i dla ucznia szkoły podstawowej, wywoływał u odbiorców żywe emocje. Z niecierpliwością czekano na kolejne odcinki prasowe, jak również chętnie sięgano po powieści ukazujące się na rynku wydawniczym. Zainteresowanie twórczością Sienkiewicza miało miejsce nie tylko w czasach jemu współczesnych, równie chętnie sięgano po jego utwory w latach następnych, aż po czasy obecne. Świadczą o tym, przeprowadzane co pewien czas, rankingi na najpopularniejszego pisarza i najchętniej czytane dzieła. Zwłaszcza powieści historyczne należą do uprzywilejowanych pod tym względem.

Potop, druga część *Trylogii*, powieść opisująca czasy najazdu szwedzkiego na Polskę, drukowany był w odcinkach na łamach warszawskiego „Słowa”, krakowskiego „Czasu” i „Kuriera Poznańskiego” w latach 1884–1886. Większość powieści w tym czasie ukazywało się na łamach prasy. Zwyczaj ten przeniesiony został z Europy Zachodniej, gdzie po 1830 r. pisarze ogłaszali swoje powieści w odcinkach w gazetach lub tygodnikach.

Druk *Potopu* w „Słowie” trwał od 23 XII 1884 do 10 IX 1886. „Słowo” było konserwatywnym dziennikiem informacyjno-politycznym, przeznaczonym głównie dla ziemian. Założone zostało w 1882 r. przez spółkę akcyjną pod kierownictwem K. Przeździeckiego. Redaktorem naczelnym pisma był m.in. Henryk Sienkiewicz. Po 1905 r. stało się ono organem ugodowców i konserwatystów warszawskiego Stronnictwa Polityki Realnej. Wydawane było do 1919 r., nie ukazywało się w latach 1915–1918. Nakład wahał się od 3 tys. egzemplarzy i dochodził do 12 tys. w okresie drukowania *Trylogii*.

Na łamach „Czasu”, najstarszego krakowskiego dziennika informacyjno-politycznego, *Potop* ukazywał się od 24 XII 1884 do 2 IX 1886. Dziennik założony został z inicjatywy A. Potockiego w 1848 r., był pismem o charakterze liberalno-kon-

serwatywnym. Odgrywał istotną rolę w życiu kulturalnym i politycznym Krakowa, związany był z UJ, PAU, pałacem Pod Baranami Potockich i środowiskami arystokratyczno-ziemiańskimi. W okresie galicyjskim ukazywał się w nakładzie 1–4,5 tys. egzemplarzy, natomiast w okresie II Rzeczypospolitej 4–10 tys. egzemplarzy.

„Kurier Poznański” drukował powieść od 25 XII 1884 do 7 IX 1886. Był organem konserwatywno-katolickim, przeciwstawiał się liberalizmowi i wszelkim ruchom radykalnym, zabiegał o utrzymanie wpływów ziemiaństwa i kleru, szerzył wartości religijne oraz zalecał obronę narodowości polskiej poprzez pracę organiczną. W latach 1872–1902 wychodził w nakładzie tysiąca egzemplarzy.

Pierwsze wydanie *Potopu* ukazało się w 1886 r. (tom I posiada datę cenzury 17 IX 1885 r., natomiast tom VI 4 IX 1886 r.). „Słowo”, które nabyło prawo do sporządzenia tego wydania, sprzedało je Bonieckiemu, który zamiast 3 tys. wydrukował i sprzedał 7 tys. egzemplarzy¹.

Począwszy od roku 1888, kiedy to ukazało się drugie wydanie *Potopu*, aż do 1917 r. wydawcą powieści była największa z ówczesnych firm wydawniczych, a mianowicie Gebethner i Wolff. Założona została przez Gustawa Gebethnera i Roberta Wolffa w 1857 r. w Warszawie, a prowadzona przez ich synów, wnuków i prawnuka. W 1929 r. Gebethnerowie wykupili udziały Wolffów. Firma specjalizowała się w wydawaniu książek i nut, prowadziła księgarstwo asortymentowe i hurt księgarski. Drukowano również czasopisma: „Kurier Warszawski” (1872–1887), „Kurier Codzienny” (1887–1890), „Tygodnik Ilustrowany” (1882–1932), „Naokoło świata” (1924–1931), „Przegląd Bibliograficzny” (1905–1914, 1923–1926), od 1926 pod zmienionym tytułem „Co czytać” (do 1937). Największy rozkwit firmy przypadł na lata 1908 i 1925. Po II wojnie światowej wznowiła działalność wydając podręczniki szkolne, lektury i kontynuując dawne serie: Biblioteczka Uniwersytetów Ludowych, Biblioteka Młodzieży Szkolnej, Polska i Świat Współczesny.

W 1900 r. firma nabyła od Sienkiewicza wyłączne prawo do drukowania *Potopu* przez okres 20 lat. W czerwcu 1920 r., nowym aktem prawa, wydania przeszły na Ossolineum².

Firma Gebethner i Wolff wydała *Potop* w latach:

- 1888 (wyd. 6-tomowe)
- 1896 (wyd. 3-tomowe)
- 1897 (wyd. 3-tomowe)
- 1901 (wyd. 3- i 6-tomowe i z rys. A. Piotrowskiego)
- 1903 (wyd. 3-tomowe)
- 1908 (wyd. 3-tomowe)
- 1912 (wyd. 6-tomowe)
- 1917 (wyd. 3 i 6-tomowe i z rys. A. Piotrowskiego)

W 1904 r. ukazał się 9-częściowy *Potop* nakładem „Tygodnika Ilustrowanego”.

¹ J. Krzyżanowski, *Henryk Sienkiewicz. Kalendarz życia i twórczości*, Warszawa 1956, s. 128.

² Tamże, s. 228.

Hipolit Wawelberg, warszawski bankier-filantrop, zaproponował Sienkiewiczowi sporządzenie taniego wydania *Trylogii*, niedostępnej ogółowi czytelników wskutek wygórowanej ceny. Dla uzyskania zgody cenzury carskiej, która z niechęcią patrzyła na popularność *Trylogii*, wydanie otrzymało nazwę „jubileuszowego” i o zezwolenie na nie zabiegał sam Sienkiewicz, którego 25-lecie pracy przypadło w 1897 r. Edycja ta odniosła ogromny sukces. Wawelberg oddał matryce Sienkiewiczowi, które od pisarza nabyli Gebethner i Wolff i z nich odbijali nakłady późniejsze. Po 1920 r. odstąpili matryce Ossolineum³.

Ossolineum zostało założone w 1817 r. przez Józefa Maksymiliana Ossolińskiego, historyka literatury i pisarza. Ossoliński postanowił ofiarować zgromadzony w Wiedniu zbiór rzadkich rękopisów, druków, rycin i medali narodowi polskiemu, jako fundacyjną instytucję, będącą również biblioteką. Zbiory swe ulokował we Lwowie. Działalność ZNiO rozwijała się w dwóch kierunkach, jako biblioteki i wydawnictwa. Nakładem wydawnictwa ukazywały się książki użyteczne i tanie, podręczniki szkolne i uniwersyteckie, książki dla dzieci, literatura piękna. Wydawano serie: *Badania Literackie*, *Biblioteka Wschodnia*, *Biblioteka Wychowania Fizycznego*, *Nasza Biblioteka* i *Biblioteka Narodowa*. Po II wojnie światowej wznowiono działalność wydawniczą najpierw w Krakowie, następnie od 1947 r. we Wrocławiu. Kontynuowano serie *Nasza Biblioteka* i *Biblioteka Narodowa*. Dziś Ossolineum posiada oddziały w Krakowie, Warszawie i Gdańsku.

Ossolineum opublikowało *Potop* w 1925 r., było to wydanie nowe w trzech tomach. Około roku 1926 nakładem tej firmy ukazało się niedatowane wydanie sporządzone ze składu Gebethnera i Wolffa z 1917 r. Od 1929 r. zaczęto wydanie zbiorowe *Pism* Sienkiewicza. W 13 tomach ukazała się *Trylogia*. Wydawnictwo co kilka lat rzucało na rynek tanie wydania *Potopu*, były one oparte na edycji Wawelberga i posiadały liczne błędy, dlatego w 1936 r. przystąpiono do wydania popularnego, ale z tekstami sprawdzonymi i opatrzonymi objaśnieniami. Tanie wydania ukazały się w 1938 i 1939 r.

Od momentu pierwszego wydania do roku 1939, a więc przez 53 lata, ukazały się 22 edycje *Potopu*.

Po zakończeniu wojny *Potop* po raz pierwszy ukazał się w 1949 r. nakładem Państwowego Instytutu Wydawniczego. Była to edycja sześciotomowa z rysunkami A. Uniechowskiego. Stała się podstawą przedruku w wydaniu *Dziel*. Zbiorowa edycja *Dziel* Sienkiewicza wydawana do 1952 r. przyniosła w 56 tomach cały jego dorobek pisarski. Redaktorem wydania został Julian Krzyżanowski. Tekst ten został oczyszczony z błędów, które pojawiły się w wydaniach wcześniejszych, oparto go głównie na rękopisach.

PIW stał się głównym wydawcą powieści aż do 1989 r. Nakładem tego wydawnictwa ukazały się 54 wydania *Potopu*. Publikowano go niemal co roku, a w niektórych latach kilkakrotnie:

³ Tamże, s. 197.

- dwukrotnie w latach: 1949, 1954, 1955, 1962, 1964, 1966, 1968, 1969, 1970, 1972, 1974, 1977, 1984, 1987, 1989

- trzykrotnie w latach: 1953

- czterokrotnie w latach: 1966

Przerwy w wydawaniu powieści były w latach: 1950, 1951, 1952, 1973, 1975, 1979, 1981, 1985, 1990.

Jako podstawę w większości edycji przyjęto wydania z 1949 r., opracowane na podstawie rękopisu, pierwodruku z 1886 r. i wydania drugiego z 1888 r. Były to przeważnie trzytomowe edycje z rysunkami znanych polskich grafików książkowych: J.M. Szancera, J. Jaworowskiego. PIW wydał *Potop* również w wersji czterotomowej w serii Książek Kieszonkowych. Inne serie, w jakich ukazywała się powieść, to: Biblioteka Klasyki Polskiej i Obcej, Biblioteka Lektur Szkolnych, Książka dla Każdego.

Potop ukazywał się również nakładem Wydawnictwa Ministerstwa Obrony Narodowej, instytucji, która specjalizowała się w innej dziedzinie niż literatura piękna. Firma ta powstała w 1947 r. w Warszawie pod nazwą Wydawnictwo „Prasa Wojskowa”. Następnie została połączona z Wojskowym Instytutem Naukowo-Wydawniczym w Łodzi. Wydawała beletrystykę o tematyce wojskowej i społeczno-politycznej, książki poświęcone powstaniom narodowym i walkom wyzwoleniczym. Książki ukazywały się w serii Druga Wojna Światowa, Sensacje XX Wieku, Labirynt. W 1953 r. wydawnictwo to opublikowało ukazały się fragmenty *Potopu*, cały utwór w edycji trzytomowej wydany został w latach 1982, 1988 i 1989.

W latach 90. XX w. nastąpiły zmiany gospodarcze i polityczne w kraju. Upadek PRL w 1989 r. spowodował bankructwo bądź prywatyzację wielu firm wydawniczych. Powstały nowe prywatne firmy, które nastawione były na szybki zysk. Niektóre z nich po wydaniu na rynek paru tytułów ogłaszały upadłość bądź zmieniały nazwę i niejednokrotnie profil wydawniczy.

Na początku lat 90. wydały *Potop* firmy działające na polskim rynku wydawniczym od wielu lat. W 1991 r. ukazał się w edycji trzytomowej z ilustracjami A. Gołębiewskiego, jako jedna z części *Dzieł wybranych* Ludowej Spółdzielni Wydawniczej, oficyny z 53-letnią tradycją edytorską, która pod względem liczby tytułów i wielkości nakładów mieściła się w pierwszej piętnastce wydawnictw polskich. Wydawnictwo powstało w 1949 r. z połączenia Wydawnictwa Ludowego i Spółdzielni Wydawniczej „Chłopski Świat” PSL-u. Nakładem firmy ukazało się ponad 70 mln egzemplarzy książek.

W tym samym roku *Potop* wydał Państwowy Instytut Wydawniczy i Zakład Narodowy im. Ossolińskich – wydanie w trzech tomach w serii Nasza Biblioteka. W 1991 r. wydała *Potop* warszawska Wiedza Powszechna i kielecki Dom Książki. Jest to edycja sześciotomowa, wydana w 75 rocznicę śmierci Henryka Sienkiewicza. Przedruku z oryginału dokonano w Jugosławii na podstawie wydania z 1886 roku.

Działające na polskim rynku wydawniczym od 1986 roku Wydawnictwo Dolnośląskie wydało w 1994 i 1999 r. luksusową trzytomową edycję *Potopu*, w bordowej oprawie ze złoceniami, w serii Biblioteka Klasyki. Edycję opracowano według wydania PIW z 1955 roku. Firma została w 1991 r. sprywatyzowana. Jest oficyną o profilu literackim, wydaje klasykę polską i światową, literaturę współczesną, poezję, eseistykę, literaturę edukacyjną.

Potop wydawały również firmy regionalne, w 1991 r. ukazał się nakładem Wydawnictwa „Resovia” w Rzeszowie. Jest to wydanie trzytomowe z ilustracjami K. Motyki. Tekst oparto na wydaniu z 1936 r. W następnym roku nakładem olsztyńskie firmy „Euro” ukazał się *Potop* w trzech tomach, oznaczony jako tomy 3–5 prac Henryka Sienkiewicza. W tym samym roku firmy „Arkadia” i „Univers” wydały trzytomową edycję w jednym woluminie z kolorowymi fotografiami z filmu *Potop* w serii Literatura i Ekran.

Również firmy zagraniczne, które mogły zaistnieć na polskim rynku wydawniczym w nowej sytuacji gospodarczej, drukowały powieści Sienkiewicza. W 1996 roku ukazał się *Potop* nakładem wydawnictwa Bertelsmann Świat Książki. Firma ta założona w 1994 r. w Warszawie, wydaje książki edukacyjne, encyklopedie, słowniki, atlasy, książki dziecięce i młodzieżowe, współczesną prozę polską, klasykę, biografie, wydawnictwa albumowe, również fantastykę i romanse. Jest to edycja trzytomowa z ilustracjami S. Rozwadowskiego. Tekst oparto na wydaniu *Dzieł* z 1949 r.

Wydawcą *Potopu* jest również firma Prószyński i S-ka, która została założona w 1990 r. i w początkowym okresie specjalizowała się w wydawaniu czasopism. Z czasem rozwinęła swoją działalność i obok wielu tytułów czasopism wydaje także książki. Firma do 2002 r. należała do czołówki największych wydawnictw prasowych i książkowych w Polsce. W 1997 r. w rankingu na największych wydawców książek, ogłoszonym przez „Rzeczpospolitą”, zajęła dziesiątą, a w 1998 r. ósme miejsce. Wydaje serie: Biblioteczka Poradnika Domowego, Na Ścieżkach Nauki, Biblioteczka pod Różą, Obieżyświat, Klasyka Polska, Klasyka Powieści, Klasyka Dziecięca. Oficyna wydała *Potop* w trzech tomach w serii Klasyka Polska w latach 1997, 1998 i 1999. Tekst tych edycji oparto na wydaniu PIW z 1968 r.

Wydawcami dzieł Sienkiewicza są firmy specjalizujące się w druku książek dla dzieci i młodzieży, książek edukacyjnych i lektur. W 1996 roku ukazał się *Potop* w edycji jednotomowej nakładem wydawnictwa Siedmioróg, w serii Narodowa Biblioteka Lektur Szkolnych, jako lektura dla klasy III szkoły średniej; wydania następne ukazały się w latach 1997, 1998 i 1999. Przedsiębiorstwo Wydawniczo-Handlowe Siedmioróg powstało w 1990 r. we Wrocławiu. Jest wydawcą i dystrybutorem książek-zabawek dla najmłodszych, książek edukacyjnych dla przedszkolaków i uczniów szkół podstawowych, książek pomocniczych dla gimnazjum i liceum, serii przygodowych, powieści i encyklopedii.

Edycję jednotomową wydało w 1997 roku wydawnictwo Podsjedlik-Raniowski i Spółka w serii Biblioteka Klasyki Polskiej. Wydawnictwo istnieje od 1990 r., specjalizuje się w ilustrowanych książkach dla dzieci i młodzieży. Od kilku lat publikuje także książki adresowane do dorosłych czytelników. Ich dotychczasowy dorobek to 2500 tytułów w łącznym nakładzie 24 mln egz. Najważniejsze cykle wydawnicze to: Książki Szczęśliwego Dzieciństwa, Centrum Edukacji Dziecięcej, Książki Popularnonaukowe dla Młodzieży, Książki Ilustrowane dla Dorosłych Czytelników.

W latach 1998, 1999, 2000 i 2002 również w wersji jednotomowej wydany został *Potop* przez wydawnictwo Zielona Sowa. Są to edycje zarówno broszurowe, jak również w ekskluzywnej, skóropodobnej oprawie. Firma powstała w 1995 r. w Krakowie. Wydaje książki edukacyjne, słowniki, encyklopedie, atlasy dla dzieci, literaturę dla dzieci i młodzieży, klasykę literatury polskiej i obcej, nową prozę i poezję polską, dwumiesięcznik literacko-artystyczny „Studium”. Jej serie to: Lektura z Opracowaniem, Lektury Licealisty, Świat Przedszkolaka, Niezapomniane Książki Naszego Dzieciństwa, Na Szlaku Wielkiej Przygody, Złota Seria, Arcydziała Literatury Światowej.

Poznańskie Wydawnictwo Zysk i S-ka wydało trzytomową powieść Sienkiewicza w jednym woluminie, w serii Tanich Książek w 1995 roku.

W 1998 roku, w serii Kolorowy Świat Lektur, ukazał się *Potop* nakładem wydawnictwa Philip Wilson. Jest to edycja trzytomowa w dwóch woluminach, wydana jako lektura dla klasy VII. Wydawnictwo powstało w 1992 r. w Warszawie. Specjalizuje się w książkach skierowanych do bardzo szerokiego kręgu odbiorców, jednocześnie wielką wagę przywiązuje do literatury dziecięcej i młodzieżowej, wydając zarówno wybitne pozycje z klasyki literatury dziecięcej i młodzieżowej, jak i utwory współczesnych twórców. Wydaje Złotą Serię Klasyki dla Młodzieży, Kolorowy Świat Lektur, Serię Przygód Małego Wilczka, Angielski na Każdą Kieszeń.

W ostatnich latach *Potop* ukazywał się nakładem wydawnictw katolickich, specjalizujących się w wydawaniu książek dotyczących tradycyjnych wartości, takich jak miłość, przyjaźń, małżeństwo i rodzina. W 2000 roku wydała go oficyna „Vocatio” w Warszawie, w edycji trzytomowej.

Firmy wydawnicze, chcąc zwrócić uwagę odbiorców na swoje wydania powieści i tym samym zapewnić sobie duży popyt na nie, wydawały ekskluzywne edycje *Potopu*. Do takich firm należy wydawnictwo Kleks w Bielsku-Białej, które w 1998 r. opublikowało *Trylogię* Henryka Sienkiewicza w sześciu tomach w serii Złota Biblioteka. Serię tę charakteryzują książki w efektownej szacie graficznej, bogato złożone i drukowane na luksusowym papierze, w twardej, ekskluzywnej oprawie. Oficyna wydaje albumy, poradniki, książki dla dzieci i młodzieży, encyklopedie, bajki, wydawnictwa edukacyjne i klasykę polską.

W serii Złoty Sienkiewicz ukazał się *Potop* w 1999 roku nakładem Wydawnictwa Andrzeja Frukacza „Exlibris” – Galeria Polskiej Książki. Jest to również ekskluzywna edycja z kolorowymi ilustracjami M. Sołtysika. Tekst oparto na wydaniu z 1974 roku. Oficyna drukuje książki w Polsce i w Ameryce.

Potop w edycji trzypiętomowej z kolorowymi ilustracjami M. Czernka ukazał się w Beskidzkiej Oficynie Wydawniczej założonej w Bielsku-Białej w 1988 r.

W latach 2000, 2001 i 2002 kilka razy w roku *Potop* drukowało krakowskie Wydawnictwo „Greg”. Edycje w opracowaniu A. Popławskiej z ilustracjami L. Ławnickiego, zawierające również notatki na marginesie, ważniejsze cytaty i streszczenie, w twardej, efektownej oprawie ukazały się w serii Lektury i Obrazy. Ilościowe zestawienie wydań *Potopu* niech zilustruje poniższa tabela.

ILOŚCIOWE UJĘCIE WYDAŃ *POTOPU*

ROK	GEBETHNER I WOLFF	OSSOLINEUM	PIW	INNI
1886				1
1888	1			
1896	1			
1897	1			1
1901	3			
1903	1			
1904				1
1908	1			
1912	1			
1917	3			
1925		1		
1926		1		
1929		1		
1935		1		
1936		1		
1938		1		
1939		1		
1949			2	
1953			3	
1954			2	
1955			2	
1956			4	
1957			1	
1958			1	
1959			1	
1960			1	
1961			1	
1962			2	
1963			1	
1964			2	
1965			1	
1966			2	
1967			1	

1968			2	
1969			2	
1970			2	
1971			1	
1972			2	
1974			2	
1976			1	
1977			2	
1978			1	
1980			1	
1982			1	1
1983			1	
1984			2	
1986			1	
1987			2	
1988			1	2
1989			2	2
1991		1	1	3
1992				2
1994				2
1995				1
1996				2
1997			1	5
1998				5
1999				5
2000				2
2001				1
2002				3
SUMA	12	8	55	41
%	10.3	6.9	47.4	35.3

The Polish Publishers of *Potop* by Henryk Sienkiewicz until 2002

Abstract

Novels by Henryk Sienkiewicz enjoy great popularity among readers. This fact is confirmed by the rankings of the most popular writers and the most frequently read literary works, which are prepared from time to time. Sienkiewicz always occupies the top positions in them. That encourages publishing houses to publish his works willingly, especially the historic novels.

Ever since 1884, when *Potop* was printed in the Warsaw "Słowo", Krakow "Czas", and "Kurier Poznański", it has been published by the biggest publishing houses, such as Gebethner and Wolff, or Ossolineum. After World War II, *Potop* was published by the State Publishing Institute. 54 editions of *Potop* were issued by that publisher.

After 1989, political and economic changes took place in Poland which influenced the publishing market. Many new firms were created, such as Resovia, Euro, Beskidy Publishing House, Profit & Co., Arkadia, Univers, which willingly published the novel about the Swedish times. Foreign companies which could start to operate on the Polish market also published Sienkiewicz's novels. The novel was published by Bertelsman Świat Książki, Philip Wilson. *Potop* found its place in the publishing repertoire of the firms specializing in publishing books for youth and children, educational books, and school reading matter: Siedmiogród, Podsielik-Raniowski i Spółka, Zielona Sowa, Kleks, Prószyński i S-ka, Greg. In recent years, Vocatio, a company specializing in catholic books, has also published *Potop*.

Publishing houses are very willing to publish *Potop*, especially the ones set on quick profit. It is related to the fact that it is school obligatory reading, so the demand for it has been and still is huge, especially in school libraries. Every bookstore has the *Trilogy* in its assortment as well. No home library could possibly do without this excellent work by Sienkiewicz.